

Vloga družine v oblikovanju in razvoju identitete

The influence of the family on identity formation and development

Olga Poljšak Škraban
in Bojan Dekleva²

Povzetek

¹ Olga Poljšak Škraban, mag. psihologije, Bojan Dekleva, dr. psihologije, oba Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana.

Raziskovanje družine je v našem prostoru razmeroma slabo razvito. Pričujoča raziskava poskuša raziskati vlogo družine v oblikovanju in razvoju identitete pri mladostnikih. V raziskavo je bilo vključenih 30 študentov 2. letnika socialne pedagogike s Pedagoške fakultete v Ljubljani. Družinske dejavnike smo ugotavljali z intervjujem, ki temelji na sistemski teoriji in je bil ocenjen z Beaversovimi ocenjevalnimi lestvicami (Timberlawn Family Evaluation Scales, 1976). Cluster analiza družinskih dejavnikov pokaže, da se posamezniki uvrščajo v dve skupini, ki se med seboj jasno razlikujeta po funkcionalnosti. Glede na rezultate posameznikov, dobljene z dvema vprašalnikoma identitete (EOMEIS- 2- The Extended Objective Measure of Ego Identity Status, Adams et al. 1989, katerega osnovo pred-

stavlja Marcieva teorija identitetnih statusov in Wessman in Ricksovega vprašalnika (1966), ki temelji na Eriksonovi teoriji psihosocialnega razvoja) in uvrstitev v že omenjeni skupini bolj in manj funkcionalnih družin, smo opravili diskriminantno analizo. Rezultati nakazujejo na dejstvo, da posamezniki, ki izhajajo iz manj funkcionalnih družin, oblikujejo identiteto prej kot tisti iz bolj funkcionalnih družin. Kaže, da so ti mladostniki opremljeni z neko "močjo" (večjo storilnostjo), ki jim pomaga pri razreševanju konfliktov v družini in spoprijemanju z identitetnimi vprašanji, v katere so zaradi družinskih razmer potisnjeni prej kot pa vrstniki iz bolj funkcionalnih družin.

Ključne besede: družina, razvoj identitete, psihosocialni razvoj.

Abstract

In Slovenia the family is a rather undeveloped area of research, the present study focuses on the role the family plays in forming and developing the identity of adolescents. The research included 30 second year social pedagogy students of the Faculty of Education in Ljubljana. The characteristics of their families were collected in an interview based on system theory and were evaluated by Beavers' evaluation scales (Timberlawn Family Evaluation Scales, 1976). The cluster analysis of family factors reveals the classification of individuals into two distinct groups differing in family functionality. The discriminative analysis was applied to the results which were collected by two identity questionnaires (EOMEIS-2 - The Extended Objective Measure of Ego Identity Status, Adams et al 1989, based on Marcia's identity status theory; and Wessman's and Rick's questionnaire (1996), based on Erikson's psychosocial development theory). The result show that individuals from less functional families form their identity earlier than those from more functional families. The adolescents from the former group seem to be equipped with a certain "power" (greater efficiency), which helps them solve family conflicts they are pushed into due to their family situation and face identity questions earlier than their peers from more functional families.

Key words: family, identity development, psychosocial development.

Uvod

Družina

Družina je prvi socialni sistem, v katerem otrok živi in ki s svojimi značilnostmi nanj vpliva na vseh stopnjah njegovega razvoja. Starši so pomembni drugi, ki določajo svet, ki ga mora otrok internalizirati. Otrok si pomembnih drugih ne more izbrati; ponotranjiti mora svet, ki ga pomembni drugi zanj določajo. (Berger in Luckmann, po Čačinovič Vogrinčičevi, 1992, str. 15). Ločevanje vlog in stališč od pomembnih drugih in njihova generalizacija v norme in vrednote je za otroka odločilen korak, saj se tako utrdi njegova identiteta kot člana družbe. (čačinovič Vogrinčič, 1990).

Veliko avtorjev se strinja s tezo, da je obdobje pubertete in adolescence najresničnejši in najtežji preizkus kakovosti odnosov v družini in odnosov med staršema. Od kakovosti družinskih in zakonskih odnosov pa je odvisno, na kakšen, bolj ali manj uspešen način, bo adolescent prebrodil krizo odraščanja in s tem razrešil tudi eno temeljnih razvojnih nalog adolescence - izgradnjo identitete.

Campbell (1982, str. 340) poudarja, da je *raison d'être* adolescence, da združi spremembe, ki nastanejo v tem življenjskem obdobju v celoto in oblikuje svojo lastno identiteto.

Campbell meni, da je boj za kontrolo bistvenega pomena za interakcijo v družini. Adolescent se čuti omejen v strukturi, ki je bila vzpostavljena v otroštvu. Pridobiti si želi več možnosti vplivanja na družinski sistem, da bi vzpostavil novo strukturo. To mu veliko bolje uspe v sistemu, kjer je moč med staršema deljena in kjer je dovolj možnosti za pogajanje med člani sistema. V rigidnih sistemih se mora mladostnik na veliko bolj trd način boriti za svoj položaj, kar sili tudi starše v enako ravnanje, saj so motene družine ponavadi zaprte v simetrične odnose (ibid, str. 346), v katerih adolescentovo reagiranje vzpodbuja podoben odziv drugih. Pritiski se krepijo, rezultat osamosvajanja je vprašljiv. Simptomi so tu zato, da vzdržujejo status quo oziroma homeostazo v družini.

Tudi Newman in Murray (po Nollerjevi in Callanu, str. 16) vidita v uporabi moči na strani staršev bistveno determinanto mladostnikove pripravljenosti za raziskovanje svoje identitete. Mladostniki si v obdobju adolescence želijo pridobiti več samostojnosti in svobode in se otresti dominantnosti staršev.

Vendar se ne želijo ločiti od svoje družine, temveč si s pogajanjem vzpostaviti novo vlogo in odnose, ki so bolj enakopravni in vzajemni. Več možnosti za zdrav razvoj mladostnika je v družinah, kjer spodbujajo avtonomijo, kjer je nadzor prožen in uravnotežen s podporo in sprejemanjem staršev. V času, ko se mladostniki osamosvajajo, potrebujejo podporo staršev in njihovo lju-bezen.

Družinski sistemi se med seboj razlikujejo po tem, v kolikšni meri vzpodbujajo in tolerirajo individuacijo, ki je tesno povezana z avtonomijo družin-

skih članov. Avtonomen človek ve, kaj čuti in misli, in sprejema odgovornost za svoja dejanja. V interakcijah z drugimi ima jasno določene meje ega.

Westley in Epstein (po Lewisu in sod., 1976) navajata: "Avtonomija je bistvenega pomena za razvoj zadovoljujoče ego identitete. Vsakemu mora biti dovoljeno, da se loči (Separate) od drugih, doživi sebe in si poišče svojo lastno identiteto. Brez take avtonomije otrok ni sposoben reševati temeljnih problemov separacije, ostal bo pretirano odvisen od drugih."

Funkcionalnost in disfunkcionalnost družinskih sistemov

Za nas je zanimiva tipologija Glicka in Kesslerja (po Brajši, 1990), ki se skoraj popolnoma sklada z idejo študije Lewisa in sodelavcev (1976) in je bila osnova pričujoče raziskave.

Avtorja sta razdelala niz meril, po katerih lahko ločujemo težje disfunkcionalne (motene) družine od lažje disfunkcionalnih in funkcionalnih-zdravih družinskih sistemov.

Kriteriji so naslednji (vsebina kriterijev je podrobneje razložena v poglavju o uporabljenih instrumentih):

1. Struktura moči:
  - koalicija med starši,
  - meje med generacijami,
  - stil vedenja.
2. Stopnja individuacije v družini:
  - avtonomija,
  - spoštovanje medsebojnih razlik,
  - sposobnost odzivanja in odprtosti do drugih.
3. Sprejemanje separacije in izgube.
4. Zaznavanje dejanskosti:
  - družinska mitologija,
  - občutek za čas.
5. čustveno vzdušje.

Lewis in sodelavci (1976) ločijo tri vrste družin: "resno motene (disfunkcionalne)", "srednje motene" ("adekvatne") družine in "zdrave, funkcionalne družine. Njihovo funkcioniranje opišejo skozi strukturo moči, diferenciacijo (razvidnost mej), komunikacijo, odnose, doživljanje resničnosti, čustva in sprejemanje sprememb in izgub.

Skygger (1982) navaja, da so razne študije ugotovile, da zdrave družine so, vendar so redke. Precej enotno ugotavljajo, da je približno 20 % družin disfunkcionalnih, okoli 20 % funkcionalnih-zdravih, 60 % pa "srednjih" ali "srednje motenih". Tabela 1 kaže značilnosti (po Skyggerju) treh vrst družin.

Tabela 1: Značilnosti družinskih sistemov in njihovo funkcioniranje (Skynner 1982, s 30).

STOPNJA FUNKCIONIRANJA OTROKA	RESNA DISFUNKCIJA	"SREDNJE" FUNKCIONIRANJE	ZDRAVO FUNKCIONIRANJE
TIPI MOTNJE	- procesna, kronična shizofrenija - psihopatija - sociopatija	- reaktivne psihoze - vedenjske motnje - nevroze	- ni znakov psihiatričnih motenj, učinkovito funkcioniranje
STRUKTURA MOČI	KAOTIČNA - <u>koalicija starša in otroka</u> (ponavadi matere in otroka, oče nima pom. vloge, je izločen)	STRUKTURIRANA-RIGIDNA - <u>rigidna kontrola</u>, malo pogajanja, starši ali tekmujejo v <u>dominantnosti</u> (ved. motnje) ali pa gre za <u>dominantno-submisivni odnos</u> (nevroze)	STRUKTURIRANA-FLEKSIBILNA - <u>močna delitev moči</u>, <u>močna koalicija</u> staršev, toda z otrokom se posvetujejo in dogovarjajo, jasna hierarhija z vzajemnim spoštovanjem
DIFERENCIACIJA	FUZIJA (zlije) - <u>zabrisane meje</u>, nejasna identiteta, menjajoče se vloge, obtoževanje, beg, izogibanje odgovornosti, nasilnost	LOČENOST SKOZI DISTANCIRANJE - identiteta bolj definirana, toda za ceno emocionalne distance, pomanjkanje spontanosti - stereotipne vloge, vključno z vlogami moškega in ženske	JASNA IDENTITETA IN INTIMNOST - jasna in varno definirana identiteta - dovoljuje se visoka stopnja bližine in intimnosti - visoka stopnja individualne odgovornosti
KOMUNIKACIJA	- <u>prazna, konfuzna, dvoumna</u>, kontradiktorna, dvojna, mistifikacije - neprepustnost, nepristopnost	- <u>jasnejša</u>, toda <u>rigidna, stereotipna</u>, bolj plitva - neprepustna za nove ideje, ni vzajemna	- <u>odprta, jasna, direktna, iskrena</u>, živa in spontana - sprejemajoča in dovzetna za nove ideje

ODNOS	NASPROTUJOČ	NASPROTUJOČ	AFILIATIVEN
	- <u>nezaupanje</u>, črnogledost, prič. izdajstva, zapustitve - <u>neintegrirana ambivalentna čustva</u>, nihanje med ekstremi, nekonzistentnost dosežena z zavračanjem - <u>visoko nezadovoljstvo s partnerstvom</u>, ki je presekano s koalicijo enega roditelja in otroka submisivne vloge	- <u>relativno nezaupanje</u>, t.j. naravno se dojema kot slabo, potreba po rigidni kontroli sebe in drugih, represija in potlačitev - <u>ambivalentna čustva niso sprejeta</u>; se jih potlačuje, obrambni mehanizem - <u>pomanjkanje zadovoljstva v zakonu</u>, tekmovalne ali dominantno	- <u>zaupanje</u>, pozitivno gledanje na svet, toplina, skrb in odgovornost - <u>ambivalentna čustva se sprejema</u>, obe strani se upošteva in integrira - <u>vzajemno zadovoljivo</u>, komplementaren partnerski odnos, vzajemno zadovoljstvo s spolnim življenjem med partnerjema
SMISEL ZA REALNOST	- <u>zanikanje realnosti, beg v fantazijo</u> funkcioniranja, toda z določenim popačenjem in z nekongruentnimi družinskimi miti	- <u>adekvaten občutek za realnost</u> efektivnega	- <u>podoba o sebi in družini</u> ustreza realnosti
ČUSTVOVANJE	- cinizem, hostilnost, sadizem, brezup in obup	- <u>hostilnost</u>(ved. motnje) brez sadizma in resne disfunkcionalnosti - <u>obvladana, zatrta čustva</u>, pomanjkanje veselja (nevrotične motnje)	- <u>toplina, veselje, humor, duhovitost</u>, - <u>mehkoba, empatija</u>
STALIŠČA IN VEDENJA DO SPREMEMB IN IZGUB	- <u>nesposobnost</u> spopasti se s spremembami in izgubo, ponavljanje zanikanja separacije in smrti, beg v fantazijo	- <u>s spremembami in izgubami se družina sooči</u>, toda z veliko bolečino in težavo - <u>separacije in smrti se ne predelu</u>, skuša se iskati nadomestke za izgubljene osebe in čustva, namesto internalizacije izgubljene osebe	- <u>spremembe, separacijo in smrt se sprejema</u> realistično in predeluje preko: 1. močne starševske koalicije (v relaciji do starejše in mlajše generacije) 2. močnih odnosov izven družine 3. spremembe sistema vrednot

Lewisova raziskava je potrdila, da so med različno funkcionalnimi družinami kakovostne razlike. Med funkcioniranjem "optimalnih" (zdravih družin ali družin z neobičajno stopnjo zdravja) in "adekvatnih" družin je ugotovljena statistično pomembna razlika v vseh spodaj navedenih točkah, razen v 7. točki. Obe vrsti družin vzgajata zdrave otroke, le da kažejo ustrezne družine več značilnosti "srednje" motenih družin.

1. Afiliativna naravnost do sočloveka- odprta, odzivna, zaupajoča - v nasprotju z nezaupanjem, umikom,
2. visoko spoštovanje ločenosti, individualnosti, avtonomije, zasebnosti - v nasprotju s pričakovanjem strinjanja, konformizma, govorjenja v ime-nu drugih,
3. odprta, jasna, iskrena komunikacija - v nasprotju z zmedeno, nejasno, izmikajočo in utesnjeno komunikacijo,
4. trdna starševska koalicija, enakopravnost, delitev moči med roditelje-ma - v nasprotju s stanjem brez koalicije oz. s koalicijo roditelja in otro-ka,
5. prožen nadzor na podlagi dogovarjanja s temeljno hierarhijo starši - otrok - v nasprotju z rigidno, nefleksibilno kontrolo z nespremenljivimi pravili,
6. visoko spontana interakcija, humor, duhovitost - v nasprotju s togo, ste-reotipno interakcijo,
7. visoka raven iniciativnosti - v nasprotju s pasivnostjo,
8. podpiranje in spoštovanje enkratnosti in razlik, spoštovanje živih, moč-nih osebnosti - v nasprotju s pohlevnimi, stereotipnimi, konformistični-mi osebnostmi.

Zdrave družine kažejo lastnosti nizko entropičnega sistema. Struktura je jasna in prožna, vendar dosežena na blag način. Od vseh članov družine, tudi najmlajših, se pričakuje aktivni delež. Člani družine se pogajajo, dobrodošel je vsak prispevek posameznika. Zelo pomembna je odprtost do bioloških po-treb. Potreba po intimnosti ni razumljena kot šibkost. Jezo se razume kot znak, da je treba nekaj spremeniti ali popraviti. Zanimanje staršev za spol-nost je znak pozitivnih moči. Ko organizem ni v boju s samim seboj, ko je sposoben sprejeti in zadovoljevati svoje temeljne potrebe, doseže najvišjo stop-njo negentropije - strukture s fleksibilno, prilagodljivo funkcijo.

Skupina družin, ki so na tem drugem skrajnem koncu kontinuuma, ne vsebuje znakov psihiatrične patologije. To ugotovitev potrjujejo tako klinične raziskave in opazovanja kot tudi študija Lewisa in sodelavcev.

Razvoj identitete

V iskanju teoretičnega okvira raziskovanja razvoja identitete smo se opre-delili za dve teoriji: Eriksonovo (1968) teorijo psihosocialnega razvoja, ka-

terega pristop je globalen in kaže na razvojno pot psihosocialnih dejavnikov od rojstva do odraslosti, in Marcievo (1980) teorijo identitetnih statusov, ki natančneje operacionalizira dogajanje v obdobju adolescence. Teoriji se lepo dopolnjujeta in omogočata celosten pogled na omenjeno problematiko.

Erikson v delu *Identity and the Life Cycle* (1980, str.108) povzema, da uporablja termin osebne-ego identitete za poimenovaje obsežnih pridobitev, ki jih posameznik ob koncu adolescence združi iz preteklih izkušenj, da bi se pripravil na naloge, ki ga čakajo v odrasli dobi.

Identiteto razume kot vzajemno povezanost identičnosti s samim seboj (selfsameness) in povezanost z drugimi. Tukaj se zelo približa konceptom družinske sistemske teorije, ki govorijo o dveh temeljnih človekovih potrebah: potrebi po avtonomnosti, ločenosti od drugih in potrebi po intimni povezanosti z drugimi. Človekov življenjski cilj je ohranяти ravnotežje med tema dvema potrebama, česar se začnemo učiti v družini, ki igra pomembno vlogo v oblikovanju identitete mladostnika.

Erikson pojmuje človekov razvoj s pozicije notranjih in zunanjih konfliktov, ki jih mora vitalna osebnost prebroditi, izhajajoč iz vsake krize s povečanim občutkom notranje enotnosti, z več smisla za dobro razsojanje in povečano sposobnostjo presojanja po svojih lastnih standardih.

Kot vidimo, pojmuje avtor osebnostni razvoj kot prehod skozi vrsto stadijev, pri čemer vsaka uspešno rešena faza pomeni večjo stopnjo osebnostne integriranosti. Nerazrešeni problemi pa se prenašajo v naslednje faze in tako otežujejo razvoj. Prehod v vsako nadaljnjo fazo pomeni kakovostno spremembo, ki jo spremlja kriza, saj vsaka faza prinaša s seboj drugačno problematiko. Krizo pojmuje kot normalen pojav, ki nastane zato, ker nova problematika zahteva zase del razpoložljive energije, čeprav razvoj predhodnega dela morda še ni zaključen. Faze označuje kot obdobja, v katerih se določena sposobnost prvič pojavi in se njene komponente integrirajo do tiste stopnje, ki omogoča pojav nove sposobnosti. Pomembno je torej, da se določena sposobnost vsaj delno utrdi, preden se pojavi nova. Prehodni čas med stabilizacijo ene in pojavom nove sposobnosti je obdobje krize. Vsak del osebnosti je sistematično povezan z drugimi, zato je razvoj vsakega dela odvisen od pravilnega razvoja in vrstnega reda v razvoju ostalih delov. Vsak sestavni del, kot tudi sam začetek pojava, naj bi bil biološko programiran. Družba lahko uspešno vpliva na uspešnost reševanja določene problematike, ne more pa spremeniti njenega zaporedja.

Na vprašanje, ali mora vsakdo skozi vse stadije, odgovarja Erikson priradilno, toda ni nujno, da je pri tem uspešen. Uspeh v predhodnem stadiju omogoča večji uspeh v naslednjem. To je vzrok, zakaj je prvi stadij tako pomemben.

Moči, ki se prenašajo iz stadija v stadij, so biološka maturacija in socialna pričakovanja. Te moči porivajo posameznika skozi določeno časovno obdobje ne glede na to, ali je bil v predhodnih stadijih uspešen ali ne.

Tabela 2: Prevladujoči čustveni procesi v posameznih razvojnih obdobjih ter nastanek in prerez čustvenih doživetij, ki tvorijo doživljanje osebne identitete (Erikson, 1980, str.129).

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. DOJENČEK	temeljno zaupanje- nezaupanje				vzajemno prepozna- valniška izolacija			
2. ZG. OTROŠTVO- MALČEK		avtonomija- sram in dvom			hoteče biti jok sam- domi vase			
3. OBDOBJE IGRE			iniciativnost- občutki krivde		preizkušanje vlog - fiksacija vlog			
4. ŠOLSKO OBDOBJE				delavnost- občutki manjvred.	enačenje z delovnimi nalogami- razpršenost			
5. ADOLE- SCENCA	časovna perspektiva - časovna nejasnost	gotovost vase- mudi obč. identitete	preizkušanje vlog- negativna identiteta (fik- sacija vlog)	zaupanje v lastne del. sposobnosti- delovna ohromitev	identiteta- identitetna zmedenost	seksualna polarizacija- biseksualna nejasnost	vođenje in vodljivost- avtoritetna nejasnost	ideološka opredelitev- vrednostna nejasnost
6. ZG. ODRAS- LOST					solidarnost- socialna izolacija	intimnost- izolacija		
7. ODRAS- LOST							ustvarjalnost- stagnacija	
8. ZRELA LETA								integracija- življenjski skup

Tabela kaže, kako se identiteta razvija od rojstva dalje. Razvoj osebnosti poteka stopničasto preko osmih obdobjih, od dojenčka do zrele osebnosti odraslega. Vsako obdobje je hkrati tudi stopnica v naslednje obdobje. Motnje v enem obdobju se lahko odražajo tudi v kasnejših razvojnih obdobjih. V vsakem se razvijajo možnosti za nova čustvena doživetja in s tem tudi nove potrebe. Če otrok raste v okolju, ki nudi ugodne možnosti za razvoj, so krize v posameznih obdobjih le mejniki razvoja, v nasprotnem primeru pa zapustijo globoko sled v negativnih občutkih.

Okenca, ki se v tabeli raztezajo po diagonalni, ponazarjajo osrednje vsebi-

ne čustvenega razvoja v posameznih obdobjih. V vsakem okencu sta označeni pozitivna in negativna razvojna možnost. Vse posamezne potrebe se razvijajo iz raznih predhodnih oblik od rojstva dalje, zato Erikson meni, da bi lahko izpolnili tudi vsa prazna okenca. Sam je naredil tak poskus za vse oblike identitete pred adolescenco.

Tako so vsi stadiji sistematično soodvisni. Kljub temu, da gre za individualne razlike in različna socialna okolja, pa obstajajo splošne razvojne zakonitosti glede vsebine dogajanj v določenem stadiju.

Marcia (1980, str. 159) opredeljuje identiteto kot dinamično strukturo osebnosti, ki združuje v sebi posameznikove nagone, navade, prepričanja in notranje identifikacije. Bolj ko je struktura razvita, bolj se oseba zaveda svoje edinstvenosti in podobnosti drugim ter svojih šibkosti in moči.

Marcia govori o načinih reševanja identitetne problematike v času pozne adolescence, ki jih imenuje identitetne statute. Merili za ugotavljanje statusov sta:

- kriza oz. eksploracija, ki se nanaša na iskanje in eksperimentiranje z identitetnimi vsebinami,
- zaveza (Commitment) določenim vrednotam, stališčem, standardom, socialnim vlogam - stopnja osebnega vlaganja vase.

Identitetni statusi so posledica procesa oblikovanja identitete in strukturalnih značilnosti osebnosti pa tudi načina doživljanja sveta. Tabela 3 kaže, kako se glede na zgoraj navedeni merili oblikujejo naslednji identitetni statusi

Tabela 3: Kriteriji, ki definirajo identitetne statute (Marcia, 1993, str. 11).

	OBLIKOVANA IDENTITETA	MORATORIJ	PRIVZETA IDENTITETA	RAZPRŠENA IDENTITETA
kriza, eksploracija alternativ	prisotna	prisotna, v toku	odsotna	prisotna ali odsotna
zaveza	prisotna	prisotna, vendar še nejasna	prisotna	odsotna

Glede na zavezanost določenim stališčem, vrednotam in socialnim vlogam, obstajata dva tipa posameznikov.

Prvi so tisti, ki so obdobje krize dejavno prešli, torej so resno pretresali vprašanja poznega otroštva oz. zgodnje adolescence. Gre za status oblikovanja identitete (Identity Achievement). Sedanje zaveze se lahko bolj ali manj razlikujejo od zgodnejših. V tem položaju je mladostnik sposoben izbirati med vrednotami, vedenjskimi normami in življenjskimi slogi. Tak mladostnik je osebnost z močnim "jazom" in visoko stopnjo samospoštovanja, hkrati pa je osebnost, ki se zna prilagajati okolju. Je fleksibilen, razmišlja in intro-

spektiven, pod stresom še vedno dobro funkcionira, odprt je do novih izkušenj, ima občutek za humor, pripravljen je poslušati in presoja glede na lastne standarde. Mladostniki, ki so dosegli to zrelo identiteto, so intimni v medsebojnih odnosih. Dosegajo višjo stopnjo samostojnosti, so manj odvisni od mnenja drugih, so ustvarjalni, imajo boljšo samopodobo. Idealna podoba o sebi je blizu njihovim dejanskim predstavam o lastnih dejavnostih in sposobnostih. Pri moralnem odločanju jih vodijo moralna načela, ki so si jih izbrali sami. Počutijo se odgovorne za svoje odločitve. Cilje, ki si jih zastavijo, ureničujejo zavzeto in vztrajno. Usmerjeni so v prihodnost. Praviloma se ti mladostniki spet dobro razumejo s svojimi starši. Čeprav nanje niso pretirano navezani, jim zaupajo in imajo o njih ugodno mnenje.

Drugi tip posameznikov se je opredelil in zavezal določenim stališčem, vrednotam in socialnim vlogam, vendar brez aktivnega razmišljanja o njih. Gre za *status privzete identitete* (Foreclosure). Mladostnik se je zavezal določenim življenjskim usmeritvam. Torej se je opredelil, vendar je, namesto da bi upošteval različne izbire glede lastne prihodnosti, sprejel načrte drugih (ponavadi staršev ali kakšnih drugih močnih vodij). Status privzete identitete je ponavadi začetek eksploracije. Mladostniki v tem statusu so togi, stagnirajo, nimajo veliko možnosti izbire. Prav rigidnost je tista, ki razlikuje te osebe od tistih, ki so v statusu oblikovane identitete. Ponavadi so avtoritarni in stereotipni v mišljenju (Marcia, 1966). V odnosu do avtoritete se vedejo pretirano podredljivo, v odnosu do šibkejših pa pokroviteljsko in gospodovalno. So konvencionalni in zelo zavezani poklicnim in ideološkim opredelitvam.

Marcia ilustrira status privzete identitete s steklom: če ga potisneš v eno stran, je zelo trdno, če ga potisneš v drugo stran, se v trenutku razleti. Za mladostnike s privzeto identiteto je značilna nizka stopnja samostojnosti in samospoštovanja (Orlofsky, Marcia in Lesser, 1973). V stiski je njihovo razmišljanje ozko, težijo k poenostavljanju. Hkrati pa je zanje značilna zelo nizka stopnja anksioznosti. Uporabljajo manj integrativno kompleksne kognitivne stile. Se "lepo", konvencionalno obnašajo. V interakcijah z drugimi so stereotipni.

Obstajata tudi dva tipa posameznikov, ki se nista opredelila, zavezala. V prvem primeru gre za posameznike, ki so še v procesu iskanja (*moratorij*-Moratorium). Mladostnik je v aktivnem iskanju med alternativami. Izbira med različnimi dejavnostmi, preizkuša razne poklicne, nazorske usmeritve, tehta podatke iz okolja in primerja različne rešitve problemov. Skratka, išče in izbira svoj pogled na svet, svoj način življenja. Prav zato je zanj značilna višja stopnja anksioznosti, kar potrjujejo številne raziskave. V tem obdobju so mladostniki zelo občutljivi in poudarjeno izražajo čustva. Odlikuje pa jih visoka stopnja samospoštovanja. Ko ocenjujejo sebe in svoja dejanja, se ne ozirajo na povratne informacije, ki jih dobijo iz svojega okolja, niti ne dajo veliko na mnenja drugih. Do drugih ljudi so odprti in odkriti. Več sodelujejo z vrstniki kot z odraslimi. Zanje je značilna močna težnja po spoznavanju novih pojavov, tako v sebi kot zunaj sebe. Kognitivno so bolj kompleksni, na višji stopnji

v moralnem razsojanju. Intrapsihično so v procesu ločevanja od introjekta staršev, zato so pogosto napeti in preobčutljivi do staršev. Doma so v tej fazi odnosi napeti.

V drugem primeru gre za tiste posameznike, ki so razmeroma ravnodušni glede opredeljevanja, ker so izgubili upanje, da bi to zmogli, ali pa zanikajo potrebo po tem. Gre za *status razpršene identitete* (Identity Diffusion). To je najmanj razvit status. V tem statusu oseba krize še ni doživela, prav tako se še ne opredeljuje oz. ne zaveže ničemur, če pa se, je zaveza zelo plitva. V tem položaju je mladostnik, če svoje identitete ne zna vsebinsko opredeliti. Takšen mladostnik niha med različnimi osebnimi, poklicnimi in nazorskimi opredelitvami in se za nobeno še ne more opredeliti. Status razpršene identitete je dokaj pogost v zgodnji adolescenci, kjer ponavadi ne pomeni psihološkega problema, temveč označuje normalen psihološki proces, če pa prehaja v odraslost, lahko postane problem.

Razpršeni položaj se kaže v dveh oblikah. Mladostnik je navzven bodisi brezskrben lahko celo malodušen, ali pa nasprotno, kaže visoko stopnjo nezadovoljstva, je nesrečen.

Prvi gredo skozi življenje brezskrbno, neangažirano, dajejo videz svetovljanstva, svobodnosti. Pri drugih pa se kaže visoka stopnja psihopatologije in huda osamljenost, praznina, nezadovoljstvo.

Za ene in druge je skupno, da menjajo načela glede na zunanje vplive, da ne vstopajo v intimnejše odnose niti z vrstniki niti s starši, kot da nimajo razvitega občutka pripadnosti skupini ali posamezniku. Na splošno so bolj zaprti, osamljeni. Zanje je značilna nizka stopnja samospoštovanja. Med podobo, ki jo kažejo navzven in njihovim dejanskim stanjem, je pogosto velika razlika. Zanje je značilna tudi nizka stopnja avtonomije, moralno presojanje je na nižji razvojni stopnji. Njihovo čustvovanje je močno, vendar ga večinoma skrivajo. So nezaupljivi do ljudi. Raziskave kažejo, da so bili starši takih mladostnikov hladni in distancirani, zato so imeli mladostniki težave z introjiciranjem starševske figure. O svojih starših imajo pogosto neugodno mnenje in nanje niso pretirano navezani.

Namen

Namen raziskave je bil analizirati družine, v katerih živijo mladostniki iz zajetega vzorca in ugotavljati zvezo med funkcionalnostjo družine in identitetnim razvojem mladostnikov.

Metoda

Vzorec

V raziskavo je bilo vključenih 50 (25 Ž in 5 M) študentov 2. letnika socialne pedagogike na Pedagoški fakulteti v Ljubljani, vsi so izhajali iz popolnih družin.

Uporabljeni instrumenti

V raziskavi so bili uporabljeni trije instrumenti:

1. Dejavnike v družini smo raziskovali na podlagi sistemske teorije in ugotovitev timberlawnske študije Lewisa in sodelavcev (1976). Izhajajoč iz njihovih spoznanj smo za naš namen sestavili intervju o mladostnikovi družini. Gre za polstrukturiran intervju odprtega tipa. V intervjuju smo se omejili na mladostnikovo doživljanje družinske situacije, kar utemeljujemo z izsledki Nollerjeve in Callana (1991), ki ugotavljata, da mladostnikove ocene družine višje korelirajo z oceno raziskovalcev kot pa z ocenami staršev. Mladostnik je odgovarjal kot opazovalec družine (L'Abate, 1994, str. 68). Ker skušamo razumeti dogajanja v družini skozi sistemsko teorijo, smo zastavljali vprašanja v intervjuju, ki je bil sestavljen za namen raziskave, cirkularno (L'Abate, 1994, str. 76), kar pomeni, da posameznika sprašujemo po odnosnih in značilnih oblikah vedenja med člani družine. Intervju sestavlja 57 vprašanj. Prvih 8 se nanaša na opis družine in temeljne podatke o družini, bistveno za ta uvod je navezovanje stika z mladostnikom. Sledijo vprašanja, ki se nanašajo na mladostnika v družini. Zadnja tri vprašanja povzemajo mladostnikov položaj v družini in njegovo doživljanje. Intervju je bil ocenjen z Beaversovimi ocenjevalnimi lestvicami (Timberlawn Family Evaluation Scales, v Lewis in sod., 1976). Ocenjevalne lestvice sestojijo iz devetstopenjske Likertove skale na kontinuumu od 1 do 5. Vsebina vsake skale temelji na teoriji, ki opredeljuje posamezno dimenzijo. Pri večini skal pomeni 1 optimalen, 5 pa najbolj patološki konec kontinuumu. Skale strukture moči, koalicije staršev, bližine in konfliktov pa so obratne (tako da pomeni 1 najbolj patološki, 5 pa najbolj optimalen konec kontinuumu), kar avtor priporoča zaradi halo efekta pri ocenjevanju. Pred obdelavo podatkov so bile vrednosti na teh skalah spremenjene.

Vsebina posameznih lestvic:

Struktura moči. Tako kot vsi socialni sistemi imajo tudi družine strukturo, ki določa nosilca, delitev in hierarhijo moči. V skladu z modelom entropije ocenjujemo strukturo moči v družini od kaosa preko dominantnosti v raznih stopnjah do vodenja in enakovredne delitve moči. Bistveni element, ki določa vodenje, je medsebojno spoštovanje in pogajanje v družini.

Koalicija staršev. Močna koalicija staršev omogoča intergracijo otrokove egostrukture in predstavlja skrajni pozitivni pol kontinuumu. Sledi bolj ali manj šibka koalicija staršev, kar pomeni, da se ustvarja koalicija med enim od staršev in otrokom, vendar je še prikrita in ne dovolj močna, da bi drugemu od staršev vzela moč v celoti. Najbolj motena oblika koalicije je koalicija med enim od staršev in otrokom, ki otroku onemogoča izpolnjevanje njegove vloge.

Bližina. Lestvica temelji na konceptu ego mej (posameznik mora biti lo-

čen, da je lahko povezan) in vsebuje dve dimenziji - jasnost mej in bližino; je ena izmed najbolj diskriminantnih lestvic.

Pogajanje. Medosebni odnosi v družini se utrjujejo skozi pogajanje. Družina se pogaja o bolj ali manj pomembnih vprašanjih. Lestvica meri učinkovitost k cilju usmerjenega pogajanja v družini.

Komunikacija. Eden od vidikov avtonomije je komunikacija. Lestvica meri, v kolikšni meri družina vzpodbuja ali zavira jasnost izražanja posameznikovih misli in čustev. Ne ocenjuje pa njihove intenzivnosti.

Odgovornost. Ocenjuje se stopnja odgovornosti, ki jo člani družine prevzemajo za svoja pretekla, sedanja in prihodnja čustva, misli in dejanja.

Prepustnost. Na lestvici se ocenjuje stopnja odprtosti in prepustnosti za čustva, mnenja in vedenje drugih članov družine. Na spodnji meji kontinuum gre za neprepustnost, posamezniki drug drugega ne "vidijo" in ne "slišijo". Odraščajoči otrok ne more razviti samozaupanja, če mu starši ne priznajo njegove percepcije in ne sprejmejo njegovih odgovorov.

Ekspresivnost. Pri ekspresivnosti gre za oceno stopnje odprtosti izražanja čustev, ki sega od sposobnosti družinskega sistema, da odprto in jasno izraža vsa čustva, do nasprotnega pola, kjer se čustva prikrivajo in se jih ne izraža. V lestvici se ne ocenjuje kakovost, temveč le stopnja izražanja čustev.

Razpoloženje in vzdušje. Razpoloženje in vzdušje lahko nihata od toplega, pristranskega, z optimizmom in humorjem prepletenega vzdušja do različne stopnje negativnih čustev - toge vljudnosti, neprijaznosti, bolj ali manj očitno izražene sovražnosti, anksioznosti ter do depresivnega, otopelo apatičnega in s cinizmom in grenkobo prežetega vzdušja.

Konflikti. Zlestvico konfliktov se ocenjuje najprej navzočnost nerešljivih konfliktov, nadalje, ali obstajajo poskusi reševanja le-teh in koliko so uspešni.

Empatija. Pri empatiji gre za oceno stopnje občutljivosti in razumevanja čustev drugih. Sega od konsistentnega empatičnega odzivanja, preko raznih stopenj poskusov empatičnega odzivanja, do neprimernega odzivanja na čustva. Z lestvico vrednotimo, v kolikšni meri družinski sistem spodbuja člane, da so vzajemno pozorni do čustev drugih.

Povezanost družine s socialnim okoljem. Gre za oceno stikov navzven kot tudi odprtosti hiše za prijatelje.

2. Vprašalnik **Stadiji psihosocialnega razvoja** (Wessman in Ricks, 1966) temelji na Eriksonovi teoriji psihosocialnih stadijev. Instrument je sestavljen iz 60-ih postavk, ki se nanašajo na prvih šest stadijev psihosocialnega razvoja. Za vsak stadij obstaja 5 postavk za uspešno in 5 za neuspešno razrešene vidike. Gre za oralno-senzorni stadij (temeljno zaupanje/temeljno nezaupanje), muskularno-analni stadij (avtonomija/sram in dvom), lokomotorično-genitalni stadij (inicijativa/krivda), latentni stadij (storilnost-manjvrednost), v petem stadiju gre za puberteto in adolescenco (identiteta/difuznost vlog) in

v šestem za mlado odraslo osebo (intimnost/ izolacija). Preizkušanci odgovarjajo na sedemstopenjski Likertovi lestvici, ki sega od -5 (ni tako), do +5 (tako je). Vrednosti Cronbachove alfe (notranja konsistentnost) za posamezen stadij psihosocialnega razvoja so med 0,48 in 0,81, kar pomeni, da gre za dovolj veliko notranjo konsistentnost.

5. EOMEIS-2 (*The Extended Objective Measure of Ego Identity Status* - Adams, Bennion in Huh, 1989) je eden najbolj preverjenih in zanesljivih vprašalnikov, ki temelji na teoriji identitetnih statusov J. Marcie. (Marcia, 1995, str. 17). Vprašalnik EOMEIS-2 temelji na Eriksonovem ločevanju ego in self identitete (Adams, Bennion in Huh, 1989, str.10), pri čemer naj bi ego identiteta obsegala področja poklica ter ideoloških vrednot, povezanih s politiko, religijo in svetovnim nazorom, self identiteta pa predvsem zaznavanje lastne socialne vloge. Instrument je sestavljen iz vprašanj, ki se nanašajo na prisotnost oz. odsotnost eksploracije in identificirajo zavezo za vsako postavko, ki se nanaša na posamezne identitetne statuse na obeh podlestvicah: ideološki (poklic, politika, religija, svetovni nazor) in interpersonalni (prijateljstvo, sestajanje, spolne vloge in prosti čas). Vsako od navedenih razsežnosti zastopa osem postavk, tako da obsega celoten vprašalnik 64 postavk. Preizkušanec odgovarja na šeststopenjski Likertovi lestvici na kontinuumu od 1 (popolnoma se strinjam) do 6 (izrazito se ne strinjam). Rezultate sem v skladu z navodili avtorjev pred statistično obdelavo obrnila. Avtorji (Adams, Huh in Bennion, 1989, str. 31) navajajo, da kažejo kazalci zanesljivosti za vprašalnik EOMEIS pomembno visoko konsistentnost. Notranja konsistentnost rezultatov posameznih statusov na interpersonalni in ideološki lestvici, merjena s Cronbachovo alfo, je v štirinajstih študijah segala od 0,50 do 0,89. Na splošno so vrednosti na ideološki lestvici višje kot na interpersonalni. Podobne vrednosti Cronbachove alfe sem dobila tudi sama (Poljšak škraban, 1997), saj segajo na ideološki podlestvici od 0,50 do 0,67, na interpersonalni pa od 0,44 do 0,77.

Spremenljivke

Spremenljivke tvorjene na osnovi intervjuja o družini:

INT01 - struktura moči

INT05 - koalicija staršev

INT04 - bližina

INT05 - pogajanje

INT06 - komunikacija

INT07 - odgovornost

INT08 - prepustnost

INT09 - ekspresivnost

INT10 - razpoloženje in vzdušje

INT11 - konflikti

INT12 - empatija

INT15 - povezanost družine s socialnim okoljem

Spremenljivke tvorjene na podlagi vprašalnika Stadijev psihosocialnega razvoja

ORSESS - temeljno zaupanje - temeljno nezaupanje

MUANSS - avtonomija - sram in dvom

LOGESS - iniciativa - krivda

LATESS - storilnost - manjvrednost

PUADSS - identiteta - difuznost vlog

MLODSS - intimnost - izolacija

Spremenljivke tvorjene na podlagi vprašalnika Identitetnih statusov

ACH - status oblikovane identitete na ideološki in interpersonalni podlestvici

MOR - status moratorija na ideološki in interpersonalni podlestvici

FOR - status privzete identitete na ideološki in interpersonalni podlestvici

DIF - status razpršene identitete na ideološki in interpersonalni podlestvici

Postopek zbiranja podatkov in njihove statistične obdelave

Vprašalnika sta bila uporabljena skupinsko, intervju pa individualno. Intervjuji so bili snemani z diktafonom in kasneje prepisani in ocenjeni z že omenjenimi ocenjevalnimi lestvicami.

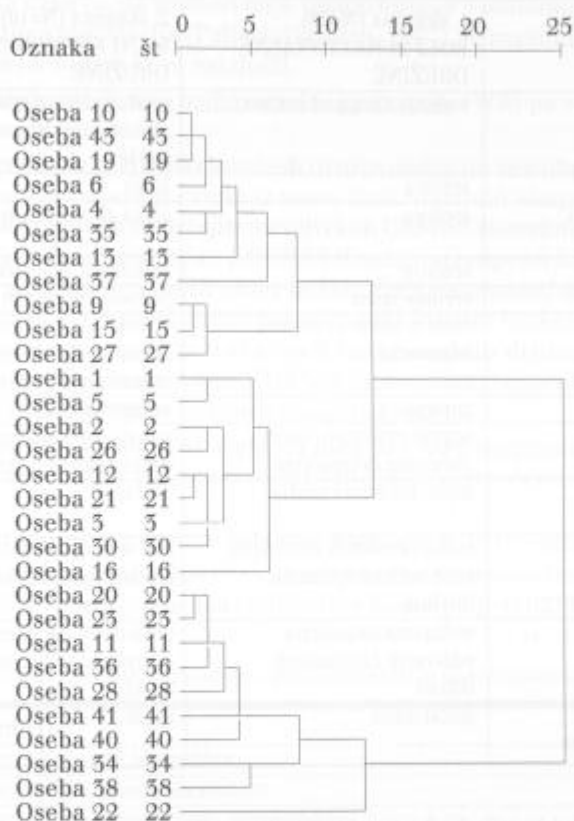
Rezultati so bili statistično obdelani s SPSS programom. V prvem koraku smo podatke iz intervjuja obdelali s cluster analizo, tako da smo tvorili skupine med seboj čim bolj podobnih oseb. Na podlagi cluster analize smo se odločili za ustrezno čim manjše število dobro interpretabilnih skupin. Nato smo z diskriminativno analizo preverjali, kako in v kolikšni meri je mogoče povezovati članstvo v teh skupinah z značilnostmi identitetnega razvoja raziskovanih oseb (v nadaljevanju - RO).

Rezultati in diskusija

Na podlagi spremenljivk družine (dobljenih z intervjujem), je bila najprej izvedena cluster analiza, katere enote so bile raziskovane osebe. Spremenljivke so bile standardizirane, uporabljena mera seucld in metoda waverage.

Glede na rezultate cluster analize (izračunane koeficiente v postopku združevanja clustrov) je najsmiselneje in hkrati za razlago tudi najbolj primerno, da razdelimo vzorec na dve skupini.

Slika 1: Prikaz rezultata (dendrograma) hierarhične cluster analize (uporabljena metoda "waverage", upoštevane razdalje znotraj skupin)

Skupini se med seboj razlikujeta glede na funkcionalnost družinskega sistema svojih članov. Povprečne ocene na spremenljivkah družine so povsod v prvi skupini (prvih 20 RO) nižje (s tem boljše) od povprečja ocen v drugi skupini (zadnjih 10 RO). Iz razpona dobljenih ocen, kakor tudi iz prikaza cluster analize je razvidno, da bi bolj funkcionalne družine prav tako lahko razdelili v dve skupini. Po Lewisu bi lahko rekli, da gre za "zdrave družine" (N=11, povprečne ocene se gibljejo med 1,5 in 2,0) in "srednje družine" (N=9, povprečne ocene se gibljejo med 2,5 in 3), ki smo jih za potrebe naše raziskave združili v skupino bolj funkcionalnih družin. V manj funkcionalne družine pa uvrščamo 10 mladostnikov (povprečje ocen se giblje od 3,5 do 4,6). Gre za družine, ki imajo v nekaterih elementih tudi značilnosti disfunkcionalnih družin.

Tabela 4: Značilnosti družin (glede na aritmetično sredino vrednosti posameznih spremenljivk) v bolj in manj funkcionalnih družinah.

SPREMENLJIVKE DRUŽINE	1. skupina (N=20) BOLJ FUNKCIONALNE DRUŽINE	2. skupina (N=10) MANJ FUNKCIONALNE DRUŽINE
struktura moči	vođenje enega od staršev	med izrazito in zmerno dominantnostjo enega od staršev
koalicija staršev	srednja	šibka
bližina med člani družine	srednja	šibka, proti oddaljenosti
pogajanje	srednje	zelo šibko, neučinkovito
kommunikacija	srednje jasna	pogosto nejasna in prikrita
odgovornost	člani družine so srednje odgovorni	včasih so dokaj neodgovorni, pogosto prevzemajo ali prenašajo odgov. na druge
prepustnost	zmerna	večinoma je ni
ekspresivnost	odprto izražanje čustev z občasnimi nelagodjem	nekaj čustev je izraženih, večinoma se jih skriva
razpoloženje in vzdušje	toplo, prijetno vzdušje	sovražno
konflikti	nekaj nerešenih konfliktov, brez večjega vpliva na družino	dol. stopnja konfliktov, ki srednje ogroža družino
empatija	večinoma empatično odzivanje z občasnimi odpori	poskusi empatičnega odzivanja, ki pogosto ne uspejo
povezanost s socialnim okoljem	dokaj tesna	rahla

Na podlagi dobljenih dveh clustrov glede na spremenljivke družine je bila izvedena diskriminantna analiza, v katero smo vključili vse spremenljivke identitetnega razvoja.

Če najprej pogledamo razlike med aritmetičnima sredinama obeh skupin na Vprašalniku identitetnih statusov (EOMEIS-2), opazimo naslednje: posamezniki iz bolj funkcionalnih družin dosegajo višje rezultate od povprečja na statusu moratorija, privzete in razpršene identitete, nižje pa na statusu oblikovane identitete. Posamezniki iz manj funkcionalnih družin pa ravno narobe.

Očitno je, da omogočajo funkcionalne družine mladostniku več časa za odločanje in opredeljevanje (višje vrednosti v statusu moratorija in nižje v statusu oblikovane identitete). Če pa se posamezniki že opredeljujejo, pogosteje privzemajo opredelitve od staršev (višje vrednosti na statusu privzete identitete). Le te so jim sprejemljive, ker se v družini dobro počutijo. Nasprotno pa dosegajo mladostniki iz manj funkcionalnih družin višje vrednosti

na statusu oblikovane identitete. Kakor da bi bili potisnjeni v hitrejše iskanje in oblikovanje identitete prav zaradi družinskih razmer.

Glede na dejstvo, da je okoli 60% mladostnikov v obdobju pozne adolescence v statusu moratorija (Poljšak škrašan, 1997), je razvidno, da se proces oblikovanja identitete še ni zaključil.

Na vprašalniku *Stadiji psihosocialnega razvoja* (WR) pa se kaže naslednje:

Posamezniki iz bolj funkcionalnih družin dosegajo rezultat nad povprečjem v primerjavi s posamezniki iz manj funkcionalnih skupin, ki dosegajo rezultat pod povprečjem pri spremenljivkah ORSESS (*temeljno zaupanje nasproti temeljnemu nezaupanju*), LOGESS (*iniciativa nasproti krivdi*), PUADSS (*identiteta nasproti difuznosti vlog*) in MLODSS (*intimnosti nasproti izolaciji*). Ravno nasprotno pa dosegajo posamezniki iz manj funkcionalnih družin rezultat nad povprečjem in tisti iz bolj funkcionalnih družin rezultata pod povprečjem pri spremenljivkah MUANSS (*avtonomija nasproti sramu in dvomu*) in LATESS (*storilnost nasproti manjvrednosti*).

Vrednosti Wilks' Lambde kažejo, da so razlike med skupinama najpomembnejše na spremenljivkah statusa oblikovane in privzete identitete (pri obeh je $p < 0,05$).

Diskriminantna analize je dala eno funkcijo, to je linearno kombinacijo spremenljivk, ki najbolje diskriminirajo oba clustra raziskovanih oseb. Struktura statistično pomembne diskriminantne funkcije ($p=0,0275$) je razvidna iz tabele 5.

Tabela 5: Korelacije med diskriminantnimi spremenljivkami in diskriminantno funkcijo.

Spremenljivke	funkcija
FOR- status privzete identitete	.56367
ACH- status oblikovane identitete	-.54798
ORSESS- tem. zaupanje- tem. nezaupanje	.24036
PUADSS- identiteta- difuznost vlog	.19099
LOGESS- iniciativa- krivda	.14581
MUANSS- avtonomija- sram in dvom	-.12456
LATESS- storilnost- manjvrednost	-.11624
MOR- status moratorija	.07474
DIF- status razpršene identitete	.06440
MLODSS- intimnost- izolacija	.05476

Za razumevanje predznakov količnikov moramo upoštevati vrednosti skupinskih centroidov (tabela 6).

Tabela 6: Skupinski centroidi.

skupina	funkcija 1
1- bolj funkcionalne družine	.80999
2- manj funkcionalne družine	-1.61999

Kot je razvidno iz tabele 5, prispevata k oblikovanju diskriminantne funkcije v največji meri statusa privzete in oblikovane identitete. Sledi pet stadijev psihosocialnega razvoja, zanemarljivo malo pa prispevajo k oblikovanju funkcije status moratorija in razpršene identitete ter zadnji stadij psihosocialnega razvoja.

Na dejstvo, da vpliva status moratorija na oblikovanje funkcije v tako nizki meri, je gotovo vplival visok odstotek tega statusa v celotnem vzorcu. Podobno si lahko razložimo tudi zanemarljiv vpliv šestega stadija psihosocialnega razvoja, saj je prav to stadij, v katerem se mladostniki trenutno nahajajo in so pogosto še sredi razreševanja aktualne krize intimnosti nasproti izolaciji.

Seveda moramo pri razlagi upoštevati, da je bila diskriminantna analiza izvedena na razmeroma nizkem številu vprašancev (30).

Že pri analizi rezultatov na posameznih vprašalnikih glede na uvrščanje v posamezno skupino smo ugotovili (kar potrjujejo tudi rezultati navedeni v 5. in 6. tabeli), da dosegajo posamezniki iz bolj funkcionalnih družin (na obeh vprašalnikih identitete) višje rezultate od tistih iz manj funkcionalnih družin, razen pri naslednjih spremenljivkah: pri statusu oblikovane identitete, ter pri 2. in 4. stadiju psihosocialnega razvoja, to je pri avtonomiji in storilnosti. Kako si lahko razlagamo dejstvo, da imajo mladostniki iz manj funkcionalnih družin bolj oblikovano identiteto, ter so bolj avtonomni in storilnostni kot pa mladostniki iz bolj funkcionalnih družin?

Kaže, da so mladostniki iz manj funkcionalnih družin v našem vzorcu (ob upoštevanju dejstva, da so se na nek način že selekcionirali, saj so uspešno zaključili srednjo šolo in se vpisali na fakulteto) opremljeni z določeno "močjo", neranljivostjo, ki jim pomaga pri razreševanju konfliktov v družini in spoprijemanju z identitetnimi vprašanji, v katere so zaradi manj funkcionalne družinske situacije potisnjeni, prej kot pa vrstniki iz bolj funkcionalnih družin. Waterman (1995, str. 46) navaja, da stili vzgajanja pomembno vplivajo na začetni identitetni status mladostnika. Avtoritarni starši imajo ponavadi močne in trdne aspiracije glede mladostnikovega življenja, kar v mlajši dobi mladostniku olajša identifikacijo, vendar so te zgodnje zaveze pogosto nestabilne, saj se mladostniki v adolescenci radi uprejo starševski avtoriteti, ki jih omejuje. Moči, usmerjene v samostojnost, pripeljejo mladostnika v eksploracijo in s tem v bolj avtonomno opredeljevanje.

Zaključek

Na podlagi cluster in diskriminantne analize lahko zaključiva, da se mladostniki iz našega vzorca razvrščajo v dve skupini glede na funkcionalnost družinskega sistema. Dve tretjini (N=20) jih je mogoče uvrstiti v skupino bolj funkcionalnih družin, eno tretjino (N=10) pa v skupino manj funkcionalnih družin. Izidi raziskave nakazujejo, da funkcionalnost družinskega sistema vpliva na oblikovanje in razvoj identitete. Bolj funkcionalne (lahko bi jim rekli

tudi demokratične družine), kjer starši nudijo mladostniku razumevanje in podporo, dajejo dobro podlago za začetno privzeto identiteto. Ker ni pritiskov k zgodnjim opredelitvam, si lahko mladostnik vzame več časa, da najde svojo pot. Nasprotno pa se mladostniki iz manj funkcionalnih družin upirajo starševski avtoriteti tudi tako, da se zaradi neugodnega počutja v družini prej in hitreje opredeljujejo. Vprašanje pa je, ali se bo na ta način dosežena oblikovana identiteta ustalila, ali pa bo podvržena nadaljnjim spremembam. Saj vemo, da je v obdobju pozne adolescence, še posebno v univerzitetnem okolju, identiteta še precej nestabilna.

Hkrati pa raziskava nakazuje, da imajo prav ti mladostniki določeno "osebno moč" in so morda manj ranljivi, kar jim pomaga, da lažje funkcionirajo v obdobju adolescence. Gre za večjo storilnost, ki je očitno gonilo njihovega razvoja in večjo samostojnost, ki je verjetno že posledica dosežene oblikovane identitete.

Uporabljena literatura

- L'Abate, L. (1994), *Family Evaluation*. London, Sage Publications.
- Adams, G.R., Bennion, L., Huh, K. (1989), *Objective Measure of Ego Identity Status: A reference manual*. Unpublished manuscript. Logan, UT: Department of Family Relations, Utah State University.
- Brajša, P. (1990), *Drugčiji pogled na brak i obitelj*. Zagreb: Globus.
- Campbell, D. (1982), *Adolescence in Families*. V: Bentovim, A., Barnes, G.G., Cooklin, A. (Eds). *Family Therapy*. Vol. 2. London: Academic Press, 337-352.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1990), *Osnovni teoretični problemi svetovalnega dela z družinami*. Ljubljana: VŠSD.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1992), *Psihodinamski procesi v družinski skupini*. Ljubljana, Advance.
- Erikson, E. (1968), *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Erikson, E.H. (1980), *Identity and the Life Cycle*. New York: W.W.Norton & Company.
- Lewis, J.M., Beavers, W.R., Gossett, J.T., Phillips, V.A. (1976). *No Single Thread. Psychological Health in Family Systems*. New York, Brunner/Mazel.
- Marcia, J.E. (1980), *Identity in Adolescence*. V: Adelson, J. (Ed.), *Handbook of Adolescent Psychology*. New York: John Wiley and Sons, 159- 187.
- Marcia, J. E. (1995), *The Ego Identity Status Approach to Ego Identity*. V: Marcia, J. E. in drugi, *Ego Identity*. New York: Springer-Verlag, 3-21.
- Noller, P., Callan, V. (1991), *The Adolescent in the Family*. London: Routledge.
- Orlofsky, J.L., Marcia, J.E., Lesser, I.M. (1975), *Ego identity Status and the Intimacy Versus Isolation Crisis of Young Adulthood*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2, 211-219.
- Poljšak Škraban, O. (1997), *Vloga družine v razvoju in oblikovanju identitete*.

tete mladostnikov v pozni adolescenci, magistrska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta v Ljubljani.

Skygger, R. (1982), Frameworks for Viewing the Family as a System. V: Bentovim, A., Barnes, G.G., Cooklin, A. (Eds) *Family Therapy*: Vol. 1. London: Academic Press, 3-36.

Wessman, A.E., Ricks, D.F. (1966), *Mood and Personality*. New York, Holt: Rinehart and Winston, inc.

Waterman, A.S. (1993), Developmental Perspectives on Identity Formation: From Adolescence to Adulthood. V: Marcia, J. E. in drugi, *Ego Identity*. New York: Springer-Verlag, 42-68.